

Malwina Dubas

Uniwersytet Wrocławski
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii
ORCID [0000-0003-0387-1867](https://orcid.org/0000-0003-0387-1867)

DOI <https://doi.org/10.34616/23.19.056>

Magdalena Golińczak

Uniwersytet Wrocławski
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii
ORCID [0000-0003-1327-7968](https://orcid.org/0000-0003-1327-7968)

Projektowane zmiany w prawie rodzinnym i opiekuńczym

Planned changes in family and guardianship law

Abstract

The purpose of this article is to draw attention to the design of changes in family and guardianship law, which are to improve adjudication in the field of maintenance, strengthen the protection of children and families and improve the efficiency of enforcement of court judgments. The article in a synthetic way describes the most important assumptions of family law reform planned by the project promoter.

Key words

alternating custody, child's well-being, parents access rights, immediate alimony, informational family procedure

1. Wstęp

Obecnie trwają prace nad projektem ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw¹. Przedmiotowy projekt został przygotowany przez Ministerstwo Sprawiedliwości i wpisany do Wykazu prac legislacyjnych i programowych Rady Ministrów pod numerem UD392. Na dzień sporządzenia niniejszego

¹ Wskazać należy, że projekt przewiduje nie tylko zmiany unormowań zawartych w ustawie z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 682 z późn. zm.), lecz również m.in. w ustawie z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1360 z późn. zm.), ustawie z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1600 z późn. zm.) oraz w ustawie z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 300 z późn. zm.).

artykułu projekt² po przeprowadzeniu konsultacji społecznych został skierowany do rozpatrzenia przez Stały Komitet Rady Ministrów. Jak zaznaczono w uzasadnieniu projektu ustawy³, celem zmian jest usprawnienie orzekania w zakresie świadczeń alimentacyjnych, wzmocnienie ochrony zarówno dziecka, jak i rodziny oraz poprawienie skuteczności wykonywania orzeczeń sądów opiekuńczych. Każdy z obszarów, który zamierza się znowelizować, jest bardzo interesujący i z uwagi na jego obszerność oraz wagę mógłby stanowić odrębny temat opracowania. Z podanej wyżej przyczyny w niniejszym artykule zostaną w sposób syntetyczny przedstawione najważniejsze założenia reformy prawa rodzinnego planowane przez projektodawcę wraz z ich krótkim omówieniem. Podkreślenia wymaga, że opracowywana nowelizacja jest odpowiedzią na aktualnie występujące w praktyce problemy, m.in. niskiej skuteczności istniejących instrumentów prawnych w zakresie oddziaływania na zachowania rodzica niestosującego się do orzeczeń sądu opiekuńczego, rosnącej liczby dłużników alimentacyjnych, czy też niewystarczającej ochrony interesu dziecka w postępowaniu rozwodowym. Nie bez znaczenia jest także fakt, że projektowane zmiany spotkały się z ogólnie pozytywną opinią środowisk prawniczych, choć nie pozostały bez uwag, co również będzie przedmiotem artykułu.

2. Ustawowe uregulowanie pieczy naprzemiennej w sytuacji rozłączenia rodziców

Projektowana nowelizacja przewiduje zmianę art. 58 (dotyczącego rozstrzygnięć na wypadek rozwodu lub separacji) i art. 107 (dotyczącego rozstrzygnięć o władzy rodzicielskiej na wypadek rozłączenia rodziców) ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy⁴ poprzez wprowadzenie w nich wprost możliwości powierzenia wykonywania władzy rodzicielskiej z określeniem, że dziecko będzie mieszkać z każdym z rodziców w powtarzających się okresach. Podkreślić należy, że projektowane zmiany nie wprowadzają automatyzmu w orzekaniu o pieczy naprzemiennej, albowiem nadal sąd każdorazowo będzie dokonywał oceny, czy rozstrzygnięcie o pieczy naprzemiennej będzie w odniesieniu do okoliczności konkretnego przypadku zgodne z dobrem dziecka.

² Na dzień sporządzania artykułu aktualny jest tekst projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw z dnia 5 grudnia 2018 r., nr projektu UD392, <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12313301/12519392/12519393/dokument372226.pdf> [dostęp 8.01.2019 r.].

³ Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy z dnia 27 czerwca 2018 r. z późn. zm. wraz z oceną skutków regulacji, nr projektu UD392, <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12313301> [dostęp 8.01.2019 r.].

⁴ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 682 z późn. zm.), dalej: k.r.o.

W uzasadnieniu projektu podkreślono, że zmiana pozwoli zapobiegać zjawisku tzw. alienacji rodzicielskiej. W tym miejscu należy wyjaśnić, że zjawisko to często określane jest również mianem zespołu oddzielenia od drugoplanowego opiekuna; ma ono miejsce wówczas, gdy w sytuacji braku porozumienia rodziców w kwestii opieki nad dzieckiem i kontaktów z nim jeden z rodziców różnymi sposobami doprowadza do odczuwania przez dziecko negatywnych emocji i uczuć wobec drugiego rodzica, np. niechęci lub wrogości⁵. Zaznaczyć można, że po raz pierwszy zespół alienacji rodzicielskiej został opisany w 1985 r. przez Richarda A. Gardnera, stąd często jest on określany jako syndrom Gardnera. Badacz wskazywał, że alienowanie drugiego rodzica, wykluczanie go z życia dziecka i nastawienie dziecka przeciw temu rodzicowi jest formą wykorzystywania psychicznego i może doprowadzić do całkowitego zniszczenia więzi z drugim rodzicem i nieodwracalnych zmian w psychice dziecka⁶. Na powyższą kwestię zwracał również uwagę Rzecznik Praw Dziecka, uznając alienację rodzicielską za formę przemocy emocjonalnej⁷.

Wskazać należy, że projektowane zmiany art. 58 i 107 k.r.o. wydają się uzupełnieniem obecnych unormowań. Na tle obowiązującego stanu prawnego pojawiły się bowiem wątpliwości interpretacyjne co do istnienia podstawy prawnej i dopuszczalności orzeczenia o pieczy naprzemiennej nad dzieckiem w wyroku rozwodowym lub w postanowieniu wydanym na podstawie art. 107 k.r.o. – dopuszczalność taką dotychczas wywodzono z przepisów proceduralnych⁸, to jest art. 582¹ § 4, art. 598²², 756² § 1 pkt 3 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego⁹, a także z art. 5 ust. 2a ustawy z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowaniu dzieci¹⁰. Należy jednak zwrócić uwagę, że w projektowanym uzupełnieniu art. 58 i 107 k.r.o. nie pojawia się

⁵ P. Gluza, Z. Kołakowska-Halbersztadt, M. Tański, *Dziecko w rozstaniu rodziców*, LexisNexis, Warszawa 2013, s. 294.

⁶ I. Namysłowska, *Ekspertyza wykonana na zlecenie Biura Rzecznika Praw Dziecka dotycząca syndromu Gardnera jako wyodrębnionej jednostki chorobowej oraz jego przydatności w orzecznictwie sądów rodzinnych*, http://web.archive.org/web/20110812171706/http://www.brpd.gov.pl/uploadfiles/publikacje/ekspertyza_gardner.pdf [dostęp 8.01.2019 r.].

⁷ Wystąpienie Rzecznika Praw Dziecka Marka Michalaka do Ministra Sprawiedliwości i Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 21 kwietnia 2017 r., <http://brpd.gov.pl/aktualnosci-wystapienia-generalne/prawo-dziecka-do-obojsa-rodzicow-przepisy-rzeczywistosc> [dostęp 8.01.2019 r.].

⁸ Opinia Ośrodka Badań, Studiów i Legislacji Krajowej Rady Radców Prawnych o projekcie ustawy o zmianie ustawy Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (UD 392) z dnia 3 sierpnia 2018 r., <http://obsil.pl/wp-content/uploads/2018/10/Opinia-z-03.08.2018-r.-KRO-UD-392.pdf>, s. 3 [dostęp 8.01.2019 r.]; Opinia Sądu Najwyższego Rzeczypospolitej Polskiej o projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy – Kodeks karny z dnia 25 maja 2018 r., https://www.senat.gov.pl/download/gfx/senat/pl/senatinicjatywyplik/565/4/776_sn.pdf, [dostęp 8.01.2019 r.].

⁹ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1360 z późn. zm.), dalej: k.p.c.

¹⁰ Ustawa z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 2134 z późn. zm.).

wprost zwrot „opieka naprzemienna” bądź „piecza naprzemienna”. Projektodawca zdecydował się opisać to rozstrzygnięcie w ten sposób, że sąd może powierzyć wykonywanie władzy rodzicielskiej obojgu rodzicom (art. 58 k.r.o.) lub pozostawić wykonywanie władzy rodzicielskiej obojgu rodzicom (art. 107 k.r.o.) i określić, że dziecko będzie mieszkać z każdym z rodziców w powtarzających się okresach. W ten sposób projektodawca nawiązał do instytucji opieki naprzemiennej lub pieczy naprzemiennej, nie używając jednak tego określenia wprost w ustawie. W orzecznictwie sądowym¹¹ panuje jednolite przekonanie, iż ta forma sprawowania pieczy nad dzieckiem ma miejsce wówczas, gdy rzeczywista opieka sprawowana jest w taki sposób, że w powtarzających się i porównywalnych okresach każdy z rodziców „naprzemiennie” sprawuje wyłączną opiekę nad małoletnim dzieckiem¹².

Jednocześnie należy zwrócić uwagę, że w temacie tzw. opieki naprzemiennej można zaobserwować dość dużą polaryzację stanowisk¹³. Z jednej strony zwolennicy tego rozwiązania wskazują na szereg korzyści, jakie płyną z niego dla małoletnich dzieci¹⁴. Przede wszystkim opieka naprzemienna ma za zadanie niwelować u dziecka konsekwencje psychiczne płynące z rozstania rodziców i sprzyjać zaadoptowaniu do nowej sytuacji rodzinnej¹⁵. Rodzice mają wówczas równy kontakt z dzieckiem i zbliżony wpływ na jego wychowanie¹⁶. Zaznacza się również, że naprzemienne sprawowanie pieczy nad dzieckiem przeciwdziała alienacji rodzicielskiej i sprzyja eliminowaniu pewnych postaw rodziców, którzy nie respektują prawa dziecka do kontaktu z drugim rodzicem i dążą do wykluczenia tego rodzica z życia dziecka. Drugim biegunem dyskusji jest negacja tego

¹¹ W szczególności w orzecznictwie sądów administracyjnych m.in. z uwagi na to, że w ustawie z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowaniu, jak to zostało wskazane wcześniej, zawiera normy odnoszące się wprost do instytucji pieczy naprzemiennej.

¹² Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Szczecinie z dnia 11 maja 2017 r., II SA/Sz 385/17, LEX nr 2315283; wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Szczecinie z dnia 8 listopada 2018 r., II SA/Sz 896/18, LEX nr 2580763; wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Gorzowie Wielkopolskim z dnia 26 kwietnia 2017 r., II SA/Go 35/17, LEX nr 2285774.

¹³ Na korzyści wynikające z pieczy naprzemiennej wskazuje m.in.: E. Milewska, *Ocena wpływu opieki naprzemiennej na małoletnie dzieci i ich relacje z rodzicami*, Opinie i Ekspertyzy, Warszawa 2017, OE – 263, s. 3–8; B. Arska-Karyłowska, M. Śniegulska, *Rozwód rodziców a dobro dziecka*, <https://nawokandzie.ms.gov.pl/24/dobre-praktyki-2-24/rozwod-rodzicow-a-dobro-dziecka.html> [dostęp 9.01.2019 r.]; oraz R. Sikora, *Opieka naprzemienna – w kontekście rozvodu rodziców i kosztów psychicznych ponoszonych przez dzieci*, „Kwartalnik Naukowy Towarzystwa Uniwersyteckiego Fides et Ratio” 2016, nr 1(25), s. 290. Z kolei sceptycznie do kwestii opieki naprzemiennej odnosi się m.in.: W. Stojanowska, *Nowelizacja prawa rodzinnego na podstawie ustaw z 6 listopada 2008 r. i 10 czerwca 2010 r. Analiza – Wykładnia – Komentarz*, LexisNexis Polska, Warszawa 2011, s. 45, 73, 74, 281; A. Czerederecka, *Rozwód a rywalizacja o opiekę nad dziećmi*, Lexis Nexis Polska, Warszawa 2010, s. 160.

¹⁴ E. Milewska, *op. cit.*, s. 3–8.

¹⁵ A. Gójska, *Mediacje rodzinne*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2014, s. 188–189.

¹⁶ B. Arska-Karyłowska, M. Śniegulska, *op. cit.*, <https://nawokandzie.ms.gov.pl/24/dobre-praktyki-2-24/rozwod-rodzicow-a-dobro-dziecka.html> [dostęp 9.01.2019 r.].

rozwiązania jako niesprawdzającego się w sytuacji ostrego konfliktu pomiędzy rodzicami¹⁷. W doktrynie prezentowane są stanowiska, iż orzekanie opieki naprzemiennej w sytuacji nasilonego konfliktu między rodzicami stanowi skrajny przykład rozwiązania sprzecznego z dobrem dziecka¹⁸.

Nie ulega jakiegokolwiek wątpliwości, że orzeczenie o pieczy naprzemiennej każdorazowo będzie wymagało rozważenia czynników, które przemawiają za zgodnością takiego orzeczenia z dobrem dziecka, oraz takich, które stwarzają zagrożenie dla tego dobra.

3. Wzmocnienie mechanizmów dotyczących wykonywania orzeczeń

Projektowane zmiany mają także wzmocniać instrumenty służące wykonywaniu orzeczeń regulujących kontakty z dziećmi poprzez zmiany w obszarze prawa karnego. W tym zakresie planowane jest dodanie w ustawie z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny¹⁹ art. 209a określającego nowy typ przestępstwa i tym samym wprowadzenie karalności za utrudnianie kontaktów z dzieckiem lub za utrudnianie możliwości sprawowania pieczy naprzemiennej, gdy orzeczenia sądu lub ugody zawartej przed sądem lub mediatorem nie są wykonywane pomimo uprzedniego prawomocnego nakazania zapłaty sumy pieniężnej lub orzeczenia o przymusowym odebraniu dziecka. Ściganie opisanych powyżej przestępstw następowaloby na wniosek pokrzywdzonego.

W uzasadnieniu projektu wskazano, że celem regulacji jest wzmocnienie wartości orzeczeń sądów rodzinnych i zmobilizowanie rodziców do wykonywania prawomocnych orzeczeń w przedmiocie kontaktów z dzieckiem. Należy przychylić się do powyższego stanowiska, albowiem wprowadzenie karalności za incydentalne lub uporczywe utrudnianie oraz uniemożliwianie kontaktów powinno przyczynić się do podniesienia wykonalności orzeczeń w tych kategoriach spraw. Aprobując należy przyjąć przy tym ograniczenie reakcji karnej do sytuacji, w których regulacje cywilistyczne nie przyniosły oczekiwanego rezultatu. Ponadto posłużenie się przez projektodawców jedynie karami grzywny i ograniczenia wolności, a tym samym pominięcie kar izolacyjnych, należy również ocenić aprobując. Zastosowanie w omawianej sytuacji kary pozbawienia wolności bez wątpienia mogłoby przynieść więcej szkody dla stosunków rodzinnych niż

¹⁷ Opinia Krajowej Rady Kuratorów na temat projektu ustawy o zmianie ustawy Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw z dnia 18 lipca 2018 r., <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12313301/12519361/12519364/dokument351159.pdf> [dostęp 9.01.2019 r.].

¹⁸ A. Czerederecka, *op. cit.*, s. 160.

¹⁹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1600 z późn. zm.), dalej: k.k.

pożytku. Ważne jest jednak, aby prawo karne nie zostało potraktowane instrumentalnie jako narzędzie, za pomocą którego jeden rodzic będzie próbował dotkliwie dokuczyć drugiemu, co może stanowić zagrożenie dla dobra dziecka.

Z powyższą zmianą koreluje także projektowana nowelizacja art. 109 k.r.o. poprzez dookreślenie w nim dotychczasowej klauzuli generalnej „zagrożenia dobra dziecka” i wskazanie, że pojęcie to oznacza również niewykonanie orzeczenia sądu i ugody zawartej przed sądem lub mediatorem, a zatem także tych, których przedmiot dotyczy wykonywania kontaktów z dzieckiem. Zmiana ta budzi jednak wątpliwości, szczególnie w zakresie tego, czy takie brzmienie przepisu nie będzie stwarzało mylnego przekonania, że stanem faktycznym uzasadniającym zastosowanie normy art. 109 k.r.o. będzie nieskuteczność postępowania wykonawczego odnośnie do określonego orzeczenia. Niewątpliwie brak elementów kazuistyki w obecnym brzmieniu art. 109 k.r.o. jest jego dużą zaletą, albowiem fakt ten umożliwi zastosowanie go do wielu różnych stanów faktycznych.

4. Zmiany w prawie alimentacyjnym

4.1. Alimenty dla dziecka pełnoletniego

W ramach omawianego projektu zamierza się wprowadzić także zmiany w prawie alimentacyjnym. Pierwsza modyfikacja w tym zakresie ma dotyczyć instytucji alimentowania dzieci pełnoletnich. Zgodnie ze wspomnianą planowaną nowelizacją w art. 133 k.r.o. po § 3 dodany ma być § 4 w brzmieniu: „świadczenie alimentacyjne rodzica względem dziecka wynikające z orzeczenia sądu lub ugody zawartej przed sądem lub mediatorem wygasa z mocy prawa z chwilą ukończenia przez uprawnionego 25 lat”. Wydaje się, że opisany projekt przepisu jest konsekwencją uwzględnienia głosów doktryny, która już od dłuższego czasu przekonywała, że potrzebne jest wprowadzenie granicy wiekowej, po przekroczeniu której zakończeniu ulega obowiązek alimentacyjny rodziców względem dziecka pełnoletniego. Pogląd taki został wyrażony m.in. przez Z. Jancewicza, który pisał, że „rodzi się jednak wątpliwość, czy ustawodawca nie powinien jednoznacznie określić sztywnego cenzusu wiekowego, wyznaczającego możliwość kierowania roszczeń alimentacyjnych wobec rodziców? Wydaje się zasadne wprowadzenie sztywnej granicy wieku, jak ma to miejsce w niektórych państwach. Taką granicą mogłoby być ukończenie 25 lat”²⁰. Zalecenia te zostały uwzględnione w omawianym projekcie, jak

²⁰ Z. Jancewicz, *Kierunki zmian w przepisach o obowiązku alimentacyjnym*, [w:] P. Kasprzyk, P. Wiśniewski (red.), *Prawo Rodzinne w dobie przemian*, wydawnictwo: Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2009, s. 189–190.

powyżej wskazano. Należy podkreślić, że wprowadzony przepis nie powoduje wygaśnięcia prawa do alimentów w ogóle, co oznacza, że istnieje możliwość dalszego alimentowania dziecka, jednakże osoba uprawniona winna wystąpić do sądu z powództwem o alimenty z uwagi na niemożliwość samodzielnego utrzymania się. W związku z powyższym, proponowany przepis art. 133 § 4 k.r.o. wiąże się z sytuacją, w której świadczenie alimentacyjne wygasa po ukończeniu 25. roku życia, a alimenty mogą być ponownie przyznane przez sąd. Wadą tej zmiany jest niewątpliwie to, że dotyczy ona również osób niepełnosprawnych, pozbawionych jakichkolwiek dochodów z powodu braku możliwości podjęcia zatrudnienia.

Co do zasady należy uznać, że wprowadzona zmiana jest społecznie korzystna, jednakże, o czym była już mowa powyżej, projektodawca w swoich regulacjach nie uwzględnił interesu osób niepełnosprawnych, które ukończyły 25. rok życia, a z uwagi na swój stan zdrowia nie są w stanie same się utrzymać. W tym przypadku osoba taka, jeżeli przyznana jej renta socjalna okaże się niewystarczająca, będzie obowiązana ponownie wystąpić do sądu z powództwem o alimenty. Takie rozwiązanie jest ewidentnym niedopatrzaniem i powinno zostać poprawione w ten sposób, że spod regulacji art. 133 § 4 k.r.o. należy wyłączyć osoby niepełnosprawne, które z uwagi na stan zdrowia są pozbawione możliwości samodzielnego utrzymania się.

4.2. Natychmiastowe świadczenie alimentacyjne

Kolejną proponowaną zmianą w zakresie prawa alimentacyjnego jest wprowadzenie do k.r.o. po art. 133 art. 133¹, który przewiduje m.in. wprowadzenie alimentów w „sztywnych”, z góry określonych wysokościach, które są zasądzone bez przeprowadzania postępowania dowodowego (tzw. „natychmiastowe świadczenia alimentacyjne”). Zgodnie z art. 133¹ § 1 k.r.o., jeżeli nie wytoczono innego powództwa, dziecku przysługują natychmiastowe świadczenia alimentacyjne, określone procentowo w stosunku do kwoty przeliczeniowej, których wysokość zależy od liczby dzieci uprawnionych do żądania alimentów od tego samego zobowiązanego. Przy tym art. 133¹ § 3. k.r.o. precyzuje, że kwotę przeliczeniową oraz wysokość natychmiastowych świadczeń alimentacyjnych, o których mowa, Minister Sprawiedliwości ogłasza, w drodze obwieszczenia, w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej „Monitor Polski”. Powyższe przeliczenia nie będą miały zastosowania w przypadku rodzin posiadających sześcioro i więcej dzieci (art. 133¹ § 2 k.r.o.).

Projektodawca, uzasadniając wprowadzenie art. 133¹ k.r.o. do systemu prawa, stwierdził, że dzięki natychmiastowym świadczeniom alimentacyjnym uprawniony

będzie mógł szybciej uzyskać środki do życia w wysokości stanowiącej niezbędne minimum potrzebne do zabezpieczenia jego bytu materialnego²¹.

Co do zasady, wprowadzenie do prawa alimentacyjnego instytucji natychmiastowych świadczeń alimentacyjnych należy ocenić pozytywnie, ponieważ powinny one przyspieszyć postępowanie sądowe i spowodować szybsze uzyskanie alimentów od osoby zobowiązanej. Nie oznacza to jednak, że nie pojawiają się głosy niezadowolenia wobec planowanych zmian. Krytyka dotyczy głównie wyłączenia spod regulacji rodzin posiadających sześcioro i więcej dzieci²², sztywnej wysokości natychmiastowych alimentów²³ oraz braku dookreślenia, czy właściwy współczynnik kwoty przeliczeniowej wskazany w art. 133¹ § 1 k.r.o. zależny od liczby uprawnionych dotyczy a) wspólnych dzieci przedstawiciela ustawowego uprawnionego i zobowiązanego, b) dzieci przedstawiciela ustawowego uprawnionego pozostających z nim we wspólnym gospodarstwie, c) dzieci zobowiązanego²⁴. Wszystkie te kwestie powinny być wzięte pod rozwagę ustawodawcy i uwzględnione w nowelizacji, tak aby wprowadzenie nowej instytucji faktycznie pomagało osobom uprawnionym w zdobyciu środków do życia, a nie stanowiło farsadowych rozwiązań w rzeczywistości nikomu dobrze niesłużących.

4.3. Nakazowe postępowanie alimentacyjne

W celu umożliwienia szybkiego uzyskania omawianych powyżej alimentów natychmiastowych proponuje się wprowadzenie do kodeksu postępowania cywilnego nowego postępowania odrębnego nazwanego „Postępowaniem nakazowym alimentacyjnym”, które uregulowane zostałyby poprzez dodanie do tytułu VII, w rozdziale 3 po dziale VIII działu IX zawierającego przepisy od art. 505⁴⁰ do art. 505⁴⁵.

Proponowane przepisy dawałyby uprawnionemu do świadczenia alimentacyjnego możliwość złożenia pozwu o alimenty na formularzu z pisemnym wnioskiem o przeprowadzenie postępowania w trybie art. 505⁴⁰ do art. 505⁴⁵ k.p.c. Możliwość skorzystania z nakazowego postępowania alimentacyjnego dotyczyłaby wyłącznie sytuacji, w której

²¹ Zob. projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw wraz uzasadnieniem, s. 5, <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12313301/katalog/12519355#12519355> [dostęp 9.01.2019 r.].

²² Zob. Opinia Fundacji Dajemy Dzieciom Siłę w przedmiocie rozwiązań zaproponowanych w Projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (UD 392), <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12313301/12519361/12519364/dokument352612.pdf> [dostęp 6.01.2019 r.].

²³ Zob. Opinia Ośrodka Badań, Studiów i Legislacji Krajowej Rady Radców Prawnych o Projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (UD 392), <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12313301/12519361/12519364/dokument356410.pdf> [dostęp 6.01.2019 r.], dalej: Opinia KRRP.

²⁴ Zob. Opinia Sądu Apelacyjnego w Warszawie o Projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (UD 392), s. 1–2, <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12313301/12519361/12519364/dokument351162.pdf> [dostęp 6.01.2019 r.].

powód żąda zasądzenia alimentów natychmiastowych z art. 133¹ k.r.o. Wraz z pozwem, powód (osoba uprawniona lub jej przedstawiciel ustawowy) składałby pod rygorem odpowiedzialności karnej za składanie fałszywych zeznań oświadczenie o: 1) dochodach jego oraz osób pozostających z nim we wspólnym gospodarstwie domowym, 2) kosztach utrzymania tych osób, 3) osobach, którym przysługują od tego samego pozwanego świadczenia alimentacyjne stwierdzone wykonalnym orzeczeniem lub ugodą, oraz wysokości tych świadczeń, 4) adresach tych osób, 5) niewywiązywaniu się przez pozwanego z obowiązku dostarczania środków utrzymania na rzecz powoda. Do pozwu nie trzeba byłoby dołączać dowodów, należałoby je tylko wymienić. Rozpoznanie sprawy następowaloby na posiedzeniu niejawnym. Zgodnie z projektem sąd miałby na rozpoznanie sprawy 7 dni od dnia wniesienia pozwu. W sprawach rozpoznawanych w trybie art. 505⁴⁰ do art. 505⁴⁵ k.p.c. sąd, orzekając, wydawałby alimentacyjny nakaz zapłaty. Pozwany, podobnie jak w postępowaniu nakazowym, będzie miał 2 tygodnie od doręczenia nakazu na wniesienie zarzutów; w innym wypadku nakaz uprawomocni się, a alimentacyjny nakaz zapłaty stanie się natychmiast wykonalny. W razie wniesienia zarzutów sąd na wniosek pozwanego będzie mógł wstrzymać wykonanie nakazu.

Wprowadzenie do procedury cywilnej wyżej opisanego nowego trybu postępowania jawi się jako dobre rozwiązanie. Bezsprzecznie spowoduje usprawnienie postępowań sądowych w sprawie natychmiastowych świadczeń alimentacyjnych. Co więcej, wprowadzenie natychmiastowej wykonalności nakazu alimentacyjnego zapłaty ułatwi uprawnionemu egzekwowanie roszczeń.

Mimo wielu korzyści, jakie płynęłyby z przyjęcia zamierzonego rozwiązania, przytoczone zmiany mają sporo wad i niedociągnięć. Głównym „minusem” proponowanych rozwiązań, obok zbyt sformalizowania postępowania poprzez obowiązek składania pozwu na urzędowym formularzu, jest konieczność wskazania w nim osób, którym przysługują od tego samego pozwanego świadczenia alimentacyjne stwierdzone wykonalnym orzeczeniem lub ugodą, oraz wymóg przedstawienia informacji o wysokości tych świadczeń, a także adresów wspomnianych osób (projektowany art. 505⁴⁰ § 2 pkt 3 i 4). Obowiązek podawania tych informacji przy nakazowym postępowaniu alimentacyjnym wydaje się zbędny, co więcej może okazać się niemożliwy do zrealizowania, bowiem wielu z uprawnionych nie dysponuje taką wiedzą. W sposób oczywisty pojawia się pytanie, skąd dziecko czy też jego przedstawiciel ustawowy ma zdobyć powyższe dane, jeżeli np. osoba zobowiązana w ogóle nie interesuje się dzieckiem, opuściła je wiele lat wcześniej i od tego czasu nie ma jakiegokolwiek z nią kontaktu. Należy również wskazać, że nawet gdy powód podejmie starania o uzyskanie powyższych danych,

ich uzyskanie, w świetle obowiązujących obecnie przepisów dotyczących ochrony danych osobowych, może okazać się dla niego niemożliwe²⁵.

5. Rodzinne postępowanie informacyjne

Omawiany projekt nowelizacji przepisów polskiego prawa rodzinnego, obok zmian w prawie alimentacyjnym, przewiduje wprowadzenie do procedury cywilnej tzw. rodzinnego postępowania informacyjnego. Miałoby ono zostać dodane do kodeksu postępowania cywilnego jako przepisy art. 436¹–436⁴ k.p.c. Rodzinne postępowanie informacyjne miałyby poprzedzać sprawy o rozwód i separację w rodzinach ze wspólnymi dziećmi, za wyjątkiem sytuacji, w której małżonek przed wniesieniem pozwu o rozwód lub separację został prawomocnie skazany za umyślne przestępstwo popełnione na szkodę drugiego małżonka lub małoletniego dziecka albo przedstawiono mu zarzut popełnienia takiego czynu.

Planowane jest również rozwiązanie, w myśl którego przed postępowaniem rozwodowym małżonkowie byliby zobowiązani podjąć formalną (w tym sensie, że odbywałaby się ona w pierwszej kolejności przed sądem, a następnie przed mediatorem) próbę pogodzenia się, a w przypadku niemożliwości pojednania mieliby z pomocą mediatora wypracować porozumienie o sposobie wykonywania władzy rodzicielskiej nad wspólnymi małoletnimi dziećmi, kontaktach z dziećmi oraz wysokości, w jakiej każdy z małżonków byłby obowiązany do ponoszenia kosztów utrzymania i wychowania dziecka. Za zgodą stron postępowanie to mogłoby obejmować również wypracowanie porozumienia w zakresie spornych kwestii dotyczących spraw majątkowych (postanowienia te stanowiłyby nowy art. 436¹ k.p.c.).

Rodzinne postępowanie informacyjne byłoby inicjowane na wniosek strony. Sądem dla niego właściwym byłby sąd właściwy dla spraw o rozwód i o separację.

Sąd orzekający po otrzymaniu wniosku kierowałby sprawę na posiedzenie informacyjne, na które wzywałby strony do obowiązkowego uczestnictwa. Posiedzenie zwoływane byłoby niezwłocznie i odbywałoby się z udziałem mediatora. Przy wezwaniu na posiedzenie informacyjne strony pouczane byłyby m.in. o indywidualnych i społecznych

²⁵ Zob. opinia Prezesa Sądu Okręgowego w Łodzi o Projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (UD 392), <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12313301/12519361/12519364/dokument351323.pdf> [dostęp 6.01.2019 r.]; Opinia Krajowej Rady Kuratorów na temat Projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (UD 392), <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12313301/12519361/12519364/dokument351159.pdf> [dostęp 6.01.2019 r.], dalej: Opinia KRK; Opinia Rzecznika Praw Dziecka o Projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (UD 392), <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12313301/12519361/12519364/dokument352613.pdf> [dostęp 6.01.2019 r.], dalej: Opinia RPD.

skutkach rozpadu małżeństwa oraz działaniach, które strony powinny podjąć dla utrzymania małżeństwa lub zawarcia porozumienia, o którym mowa w art. 436¹ § 1 k.p.c. Wzór pouczenia o indywidualnych i społecznych skutkach rozpadu małżeństwa zostanie opublikowany w formie rozporządzenia.

Następnym etapem rodzinnego postępowania informacyjnego byłaby mediacja rodzinna prowadzona przez mediatora. Trwałaby ona miesiąc, licząc od dnia posiedzenia informacyjnego, z możliwością przedłużenia na dalszy czas oznaczony, nie dłuższy niż kolejne 6 miesięcy. Udział stron na tym etapie nie byłby jednak obowiązkowy. Po zakończeniu mediacji rodzinnych mediator niezwłocznie przedstawiałby sądowi protokół zawierający wyniki mediacji wraz z informacją o pouczeniu stron o indywidualnych i społecznych skutkach rozpadu małżeństwa.

Dodatkowo nowelizacja przewiduje, że w sytuacji, gdy do pozwu o rozwód lub o separację nie dołączono odpisu postanowienia o umorzeniu rodzinnego postępowania informacyjnego, taki pozew byłby traktowany jako wniosek o wszczęcie tej procedury. Projektodawca zaproponował jednak wyłączenie spod obowiązku kierowania do rodzinnego postępowania informacyjnego, polegające na tym, że pozew o rozwód lub separację byłby rozpatrywany od razu w przypadku, w którym małżonkowie nie mają wspólnych małoletnich dzieci, lub gdy jeden z małżonków został prawomocnie skazany za umyślne przestępstwo popełnione na szkodę drugiego małżonka lub małoletniego dziecka albo przedstawiono mu zarzut popełnienia takiego czynu. Należałoby jednak wtedy dołączyć do pozwu dokument potwierdzający okoliczności, o których mowa powyżej.

Postulat wprowadzenia odrębnego postępowania w postaci rodzinnego postępowania informacyjnego należy ocenić pozytywnie. Każde bowiem środki zmierzające czy to do pogodzenia małżonków, czy też do polubownego wypracowania porozumienia w najważniejszych kwestiach przy rozwodzie lub separacji, to jest władzy rodzicielskiej, kontaktów z dziećmi i alimentów, powinny być aprobowane. Jako korzystne dla stron jawi się również rozwiązanie, że takie postępowanie miałyby być bezpłatne. Jedyne zastrzeżenia, jakie można wysunąć pod kątem proponowanych zmian, dotyczą nieuwzględnienia w rodzinnym postępowaniu informacyjnym instytucji wysłuchania małoletniego dziecka oraz rozbieżności pomiędzy art. 436² § 1 pkt 1 k.p.c., który stanowi, że udział w posiedzeniu informacyjnym jest obligatoryjny (tu rodzi się pytanie, co należałoby zrobić w sytuacji, gdy nie można ustalić miejsca zamieszkania współmałżonka), a art. 436² § 3 k.p.c., z którego wynika, że sama mediacja rodzinna już nie jest obowiązkowa. W tym zakresie projekt powinien być jeszcze dopracowany, tak aby możliwe było realizowanie celów tego postępowania.

6. Pozostałe propozycje

6.1. Udział prokuratora w postępowaniach między rodzicami a dziećmi

Zmiana art. 59 k.p.c. jest kolejną propozycją nowelizacji. Dotychczasowa treść tego artykułu jest następująca: „sąd zawiadamia prokuratora o każdej sprawie, w której udział jego uważa za potrzebny”. Modyfikacja miałaby polegać na tym, że sąd będzie obowiązany zawiadomić „prokuratora o każdej sprawie dotyczącej dziecka, którego dobro jest zagrożone, w szczególności o ograniczenie lub pozbawienie władzy rodzicielskiej lub o zmianę rozstrzygnięcia w tym przedmiocie wszczętej przez sąd z urzędu, oraz o innej sprawie, w której udział prokuratora uważa za potrzebny”. Zgodnie z zamierzeniem projektodawcy projektowane rozwiązanie ma zmierzać do wzmocnienia ochrony dobra dziecka, jednakże planowana modyfikacja art. 59 k.p.c. jawi się jako zbyt daleko idąca. Jak zostało bowiem wskazane przez wiele instytucji opiniujących projektowane zmiany omawianego przepisu, obecnie prokuratura nie jest przygotowana merytorycznie ani organizacyjnie do angażowania się w sprawy rodzinne²⁶. Możliwym rozwiązaniem, z jednej strony zapewniającym zwiększenie ochrony dzieci, a z drugiej nieobciążającym zbyttno prokuratury, byłoby wskazanie kategorii spraw, w których sąd byłby obligatoryjnie obowiązany powiadomić prokuratora o toczącym się postępowaniu, np. w sytuacji podejrzenia popełnienia przestępstwa na szkodę dziecka. Takie rozwiązanie mogłoby uwrażliwić prokuratorów na dobro dziecka oraz spowodować ich większą aktywność w postępowaniach z zakresu spraw rodzinnych i opiekuńczych.

6.2. Wysłuchanie dziecka

W celu pogłębienia zasady ochrony praw dziecka w postępowaniu cywilnym proponuje się też nowelizację polegającą na wprowadzeniu jednolitych warunków przy wysłuchaniu małoletniego, o czym traktuje zmiana art. 216¹ i art. 576 k.p.c. Zgodnie z tymi przepisami – zarówno w postępowaniu procesowym, jak i nieprocesowym – „jeżeli wysłuchanie małoletniego odbywa się na terenie sądu lub prokuratury, przeprowadza się je w odpowiednio przystosowanych przyjaznych pomieszczeniach, zapewniających swobodę wypowiedzi i poczucie bezpieczeństwa małoletniego”.

²⁶ Zob. Opinia KRK; Opinia KRRP; Opinia Wiceprezesa Sądu Okręgowego w Krakowie o Projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (UD 392), <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12313301/12519361/12519364/dokument351160.pdf> [dostęp 6.01.2019 r.]; Opinia Sądu Najwyższego Rzeczypospolitej Polskiej, Biuro Studiów i Analizy Sądu Najwyższego o Projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (UD 392), <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12313301/katalog/12519361#12519361> [dostęp 6.01.2019 r.].

Wprowadzenie ustandaryzowanych procedur w zakresie wysłuchania dziecka w postępowaniu cywilnym jest bardzo pozytywnym rozwiązaniem. Należy jednak wskazać, że zmiana powinna być jeszcze dalej idąca i zawierać dodatkowe, bardziej szczegółowe regulacje określające ramowe warunki, jakim musi odpowiadać wysłuchanie małoletniego. Obecnie bowiem praktyka sądów jest w tym zakresie niespójna i bardzo rozbieżna. Rzecznik Praw Dziecka w swej opinii²⁷ do tej nowelizacji stwierdził, że wprowadzone rozwiązanie, mimo że zasługujące na aprobatę, jest niewystarczające dla ochrony praw dziecka. Sugeruje on, aby wprowadzić do kodeksu postępowania cywilnego dodatkowe rozwiązanie w zakresie właściwego przygotowania dziecka do przesłuchania, stworzenia przyjaznego pokoju przesłuchań, zapewnienia psychologa w trakcie wysłuchania, tak aby zbliżyć procedurę cywilną do procedury karnej w zakresie wysłuchania małoletniego. Procedura karna zapewnia bowiem dodatkowe, sprzyjające małoletniemu i niepogłębiające w nim stresu, jakim niewątpliwie jest przesłuchanie, szczególne warunki ochronne w trakcie przesłuchania. Kwestię tę reguluje odrębne rozporządzenie w sprawie sposobu przygotowania przesłuchania dziecka w procedurze karnej²⁸. W powyższej kwestii należy poprzeć stanowisko Rzecznika Praw Dziecka i postulować dodanie tożsamyh jak w procedurze karnej rozwiązań w zakresie wysłuchania dziecka do obowiązującego kodeksu postępowania cywilnego.

6.3. Postępowanie zabezpieczające

Projektodawca oprócz wyżej zaprezentowanych zmian przewiduje również wprowadzenie modyfikacji w postępowaniu zabezpieczającym. W pierwszej kolejności należy wskazać, że z wnioskiem o zabezpieczenie nie będzie można wystąpić w rodzinnym postępowaniu informacyjnym. W pozostałych sprawach z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego wnosić o zabezpieczenie będzie można najpóźniej w ciągu 30 dni od złożenia pisma wszczynającego postępowanie lub wystąpienia okoliczności je uzasadniającej (projektowany art. 732 § 2 k.p.c.). Wnioski złożone po tym terminie sąd odrzuci, chyba że uzna, iż brak zabezpieczenia spowoduje bezpośrednie zagrożenie dobra małoletniego dziecka. Postanowienie w tym zakresie sąd będzie mógł wydać na posiedzeniu niejawnym.

Kolejną propozycją jest ograniczenie w możliwości zmiany lub uchylecia prawomocnego lub wykonanego postanowienia o zabezpieczeniu (byłaby to modyfikacja art. 742 k.p.c. poprzez dodanie § 4¹). Zmiany lub uchylecia takiego postanowienia będzie można dokonać wyłącznie w sytuacji, gdy zachodzą uzasadnione obawy bezpośredniego

²⁷ Zob. Opinia RPD.

²⁸ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 grudnia 2013 r. w sprawie sposobu przygotowania przesłuchania przeprowadzanego w trybie określonym w art. 185a–185c Kodeksu postępowania karnego (Dz. U. z 2013 r. poz. 1642).

zagrożenia dobra małoletniego dziecka, którego orzeczenia te dotyczą, lub gdy w istotny sposób zmianie uległy przyczyny zabezpieczenia. Jednocześnie proponuje się uchylenie art. 756¹ k.p.c., który stanowi, że „w sprawach dotyczących pieczy nad małoletnimi dziećmi i kontaktów z dzieckiem sąd orzeka w przedmiocie zabezpieczenia po przeprowadzeniu rozprawy, chyba że chodzi o wypadek niecierpiący zwłoki”.

Proponowane zmiany należy ocenić negatywnie, bowiem na każdym etapie postępowania może ujawnić się potrzeba udzielenia zabezpieczenia. Należy wskazać, że zgodnie z ogólnym przepisem dotyczącym zabezpieczenia w postaci art. 730 § 1 k.p.c. sąd może udzielić zabezpieczenia przed wszczęciem postępowania lub w jego toku. W związku z powyższym, jeśli projektowana, omówiona powyżej zmiana weszłaby w życie, to w sprawach rodzinnych i opiekuńczych znacznie ograniczona zostałaby możliwość udzielenia zabezpieczenia (w porównaniu do innych spraw cywilnych) – a należy podkreślić, że sprawy rodzinne i opiekuńcze należą do jednych z najbardziej skomplikowanych pod kątem stanu faktycznego i dynamicznych spraw, w których w chwili zakończenia postępowania sytuacja faktyczna i prawna stron może być diametralnie inna niż w chwili jego wszczęcia.

Kolejne zastrzeżenia budzi przepis mówiący o tym, że postanowienie dotyczące wniosku o udzielenie zabezpieczenia może zapaść na posiedzeniu niejawnym, oraz projekt uchylenia przepisu art. 756¹ k.p.c., który obecnie nakłada na sąd orzekający obowiązek przeprowadzania rozprawy w sprawach o udzielenie zabezpieczenia, gdy dotyczą one pieczy nad małoletnimi dziećmi i kontaktów z dzieckiem. Proponowane w tym zakresie zmiany prowadzą do tego, że wniosek o udzielenie zabezpieczenia w sprawach pieczy nad małoletnimi dziećmi i kontaktów z dzieckiem będzie rozpatrywany na posiedzeniu niejawnym, w związku z czym sąd będzie znał jedynie twierdzenia jednej strony wyrażone we wniosku o udzielenie zabezpieczenia, natomiast druga strona zostanie pozbawiona prawa ustosunkowania się do tych twierdzeń, a zatem będzie pozbawiona prawa do obrony.

Powyższe zmiany miały na celu usprawnienie postępowania w sprawach rodzinnych i opiekuńczych. Nie wzięto jednak pod uwagę, że tak drastyczna reforma postępowania zabezpieczającego stoi w sprzeczności z dobrem dziecka, którego sytuacja może ulec zmianie na każdym etapie postępowania, w związku z czym na każdym etapie postępowania powinno mieć ono możliwość złożenia wniosku o udzielenie zabezpieczenia lub o jego modyfikację.

7. Wnioski

Niewątpliwie zmiany w prawie rodzinnym polegające na wzmocnieniu ochrony dzieci i rodzin są potrzebne. Całkowicie zrozumiałe jest również, że przepisy prawa powinny być stale ulepszone. Projektując zmiany, powinno się mieć na uwadze ochronę wartości najważniejszych w społeczeństwie, do których należy również rodzina i dobro dziecka.

Mając na uwadze powyższe, warto poprzeć propozycję dotyczącą wprowadzenia zmian w art. 58 k.r.o., polegającą na wyraźnym wyeksponowaniu prawa dziecka do wychowania przez oboje rodziców. Słusznie projektodawca nie wprowadził w tym zakresie automatyzmu, zastrzegając, że sąd w trakcie rozstrzygnięcia o sprawowaniu władzy rodzicielskiej każdorazowo powinien mieć na uwadze dobro dziecka. Z powyższego wyraźnie wynika, że jeżeli sąd uzna, że dobro dziecka nie przemawia za ustanowieniem opieki naprzemiennej, np. z uwagi na możliwość zdezorganizowania życia szkolnego, znaczną odległość pomiędzy miejscami zamieszkania rodziców lub stan zdrowia dziecka, będzie mógł odstąpić od orzeczenia pieczy naprzemiennej. Wydaje się jednak pożądane, aby przed wydaniem takiego rozstrzygnięcia, sąd skorzystał z opinii biegłych psychologów.

Z uznaniem należy także przyjąć zaproponowane wprowadzenie karalności za utrudnianie lub uniemożliwianie kontaktu z dzieckiem. Projektodawca słusznie zrezygnował w tym zakresie z najsurowszej sankcji, jaką jest kara pozbawienia wolności. Powyższe uzasadnione jest przede wszystkim specyfiką regulowanych stosunków (władza rodzicielska, opieka i utrzymywanie kontaktów z dzieckiem). Podkreślenia wymaga fakt, że wprowadzenie reakcji karnej w przypadku utrudniania kontaktów z dzieckiem ma służyć przede wszystkim dobru dziecka. Z kolei wprowadzenie surowej kary pozbawienia wolności pozbawiłoby dziecko kontaktu z drugim rodzicem, a zatem nie zostałyby spełnione cele projektowanych zmian, czyli zapewnienie dziecku prawa do kontaktu z obojgiem rodziców. Na aprobatę zasługuje także propozycja projektodawcy, aby ściganie takiego przestępstwa odbywało się na wniosek. W tej kwestii można zauważyć podobieństwo do art. 598¹⁸ k.p.c., który wyłącza możliwość wszczęcia przez sąd opiekuńczy postępowania z urzędu w sprawach wykonywania kontaktów z dzieckiem. Pozytywnie należy ocenić również wprowadzoną w tym zakresie subsydiarną rolę projektowanego art. 209a k.k. wobec przepisów kodeksu postępowania cywilnego dotyczących wykonywania kontaktów. W pełni zasadne jest bowiem stanowisko, że osoba, której prawo do kontaktu z dzieckiem jest naruszane, może skorzystać z reakcji karnej dopiero w sytuacji wykorzystania ścieżki cywilnej (wniosek o zagrożenie nakazaniem zapłaty i wniosek o nakazanie zapłaty sumy pieniężnej). W ten sposób niweluje się niebezpieczeństwo, że

skonfliktowani rodzice będą używać w sposób instrumentalny regulacji karnych przeciwko sobie i realizować za ich pomocą osobiste pobudki, które niekoniecznie muszą być zgodne z dobrem dziecka. Regulacja karna ma bowiem jedynie wzmacniać instrumenty cywilnoprawne wymuszające wykonywanie orzeczeń regulujących kontakty z dzieckiem, a nie je zastępować.

Warto poprzeć proponowane modyfikacje w zakresie szeroko pojętego prawa alimentacyjnego. Niektóre nowe rozwiązania, w tym w szczególności wprowadzenie „natychmiastowych świadczeń alimentacyjnych” oraz nakazowego postępowania alimentacyjnego mają charakter eksperymentalny i ich oceny można będzie dokonać dopiero po kilkuletnim stosowaniu omawianych przepisów przez sądy. Trzeba jednak w tym miejscu podkreślić, że sam pomysł wprowadzenia szybkiej procedury uzyskania alimentów zasługuje na aprobatę. Negatywną stroną tego rozwiązania jest jednak zbyt sformalizowana procedura nakazowego postępowania alimentacyjnego. Konieczność wykazywania w pozwie przez uprawnionego lub jego przedstawiciela ustawowego kręgu osób, którym przysługują od tego samego pozwanego świadczenia alimentacyjne (stwierdzone wykonanym orzeczeniem lub ugodą), oraz wymóg przedstawienia informacji o wysokości tych świadczeń, a także danych adresowych wspomnianych osób, jest nieprzemyślanym rozwiązaniem, częstokroć niemożliwym do wykonania. Może to spowodować, że w sytuacji wprowadzenia tej instytucji do kodeksu postępowania cywilnego, stanie się ona praktycznie martwa, mało będzie bowiem osób będących w stanie spełnić wszystkie wymagania proceduralne niezbędne do wszczęcia tego typu postępowania.

Należy uznać, że planowane wprowadzenie instytucji wygaśnięcia świadczeń alimentacyjnych po ukończeniu przez uprawnionego 25. roku życia jest co do zasady dobrym rozwiązaniem, zmobilizuje bowiem upoważnionych do żądania alimentów do podjęcia zatrudnienia i samodzielnego utrzymania się. Dzięki temu, że proponowane brzmienie przepisu nie przewiduje całkowitego pozbawienia osób powyżej 25. roku życia prawa do dochodzenia świadczeń alimentacyjnych, alimenty w szczególnych przypadkach będą mogły być ponownie przyznane przez sąd. Wadą tej zmiany jest niewątpliwie to, że obejmie ona również osoby niepełnosprawne, które po ukończeniu 25. roku życia pozostaną bez środków, gdyż z uwagi na stopień niepełnosprawności nie mają możliwości podjęcia zatrudnienia, a tym samym pozbawione są jakichkolwiek szans na samodzielne utrzymanie się. W tym zakresie projektodawca powinien dokonać dalszej reformy i wprowadzić wyjątek, zgodnie z którym względem osób niepełnosprawnych art. 133¹ k.r.o. nie znajdzie zastosowania.

Trudno jednoznacznie wypowiedzieć się co do propozycji wprowadzenia informacyjnego postępowania rodzinnego – z jednej bowiem strony każda próba mediacji

w sprawach rodzinnych jest potrzebna, z drugiej zaś sądy już w obecnym stanie prawnym posiadają instrumenty do skierowania sprawy do mediacji w sytuacji, gdy widzą możliwość na utrzymanie małżeństwa. Należy wskazać, że podobnie jak z instytucjami „natchmiastowych świadczeń alimentacyjnych” oraz nakazowego postępowania alimentacyjnego, oceny „informacyjnego postępowania rodzinnego” będzie można dokonać dopiero po jakimś czasie funkcjonowania tej propozycji w rzeczywistości. Jednakże już teraz można stwierdzić, że dołożenie przed procedurą rozwodową dodatkowego postępowania przedłuży już i tak długo trwające rozpoznanie w tych sprawach, a to z kolei może negatywnie odbić się na dzieciach żyjących z rodzicami sfrustrowanymi z powodu przedłużającego się postępowania o rozwód i narażonymi na niepotrzebną eskalację złości i gniewu.

Trzeba aprobująco odnieść się do propozycji wprowadzenia przepisów ujednolicejących warunki wysłuchania małoletniego w postępowaniu cywilnym. Można zaproponować jeszcze dalej idące zmiany w tym zakresie, mające na celu zbliżenie procedury cywilnej do procedury karnej, w której sposób wysłuchania dziecka jest skonstruowany w ten sposób, że sprzyja małoletniemu i nie pogłębia w nim stresu związanego z przesłuchaniem dotyczącym często osoby jemu najbliższej. Projektodawca winien zatem przemyśleć wprowadzenie do kodeksu postępowania cywilnego dalszych rozwiązań w zakresie wysłuchania dziecka poprzez dodanie przepisów określających właściwe przygotowanie dziecka do przesłuchania i wygląd pokoju przesłuchań, a także zapewniających psychologa w trakcie wysłuchania.

Należy sprzeciwić się natomiast zmianom w zakresie postępowania zabezpieczającego oraz każdorazowemu udziałowi prokuratora w postępowaniu w sprawach dotyczących dzieci, których dobro jest zagrożone, w szczególności o ograniczenie lub pozbawienie władzy rodzicielskiej lub o zmianę rozstrzygnięcia w tym przedmiocie. Ograniczenie możliwości wystąpienia z wnioskiem przez uprawnionego o udzielenie zabezpieczenia tylko w terminie do 30 dni od dnia wszczęcia postępowania głównego stoi w sprzeczności nie tylko z dobrem dziecka, ale przede wszystkim z ogólną zasadą, zgodnie z którą sąd może udzielić zabezpieczenia przed wszczęciem postępowania lub w jego toku. Projektodawca powinien wycofać się z proponowanych modyfikacji właśnie z uwagi na dobro uprawnionego, bowiem jego sytuacja w każdym momencie trwania postępowania z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego może ulec zmianie – udzielenie zabezpieczenia będzie niezbędne dla zapewnienia dziecku godnych warunków bytowych. Co do propozycji wprowadzenia konieczności zawiadamiania prokuratora o każdym toczącym się postępowaniu dotyczącym dzieci, których dobro może być zagrożone, należy uznać, że jest to rozwiązanie nieprzemysłane i co do zasady niewykonalne, bowiem obecnie prokuratorzy nie stawiają się na sprawach, które sami wszczynają, a co za tym

idzie, tym bardziej nie będą się stawiać na sprawy, na które będą wzywani przez sądy. Takie rozwiązanie może doprowadzić do tego, że prokuratorzy, z uwagi na mnogość wezwań, nie będą już uwrażliwieni na dobro dziecka i nie zareagują w sytuacji, w której będzie ono drastycznie naruszane.

Reasumując, opisane powyżej propozycje modyfikacji obowiązujących przepisów prawa należy ocenić co do zasady aprobowo (ze wskazanymi wyjątkami), z zastrzeżeniem jednak, że mają one również charakter nowatorski i dopiero praktyka wykaże, czy skutecznie spełnią założone przez ustawodawcę cele, czy też potrzebna będzie ich dalsza modyfikacja.